

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З часів набуття статусу «самостійна, незалежна держава» – Україна постійно перебувала в нестабільному становищі. А у лютому 2022 року ситуація в Україні ще більш загострилася, події, які розпочалися спричинили різку переоцінку матеріальних і духовних цінностей. Як соціально, так і на законодавчому рівні життя українського народу повністю змінилося.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану [1].

Так, Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Однак, строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року строком на 30 діб згідно з Указом Президента № 133/2022 від 14.03.2022. Черговим Указом Президента України № 259/2022 від 18 квітня 2022 року строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 25 квітня 2022 року строком на 30 діб. Тобто воєнний стан діятиме на всій території України до 25 травня 2022 року [2].

Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а саме:

- недоторканність житла;
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
- право на працю;
- право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;
- право на освіту.

Також, відповідно до Закону України № 389-VIII може запроваджуватися трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер [3].

Варто зауважити, що за працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Відповідно до Закону України № 389-VIII із урахуванням вимог законодавства визначаються відповідні обмеження прав:

- використання потужностей і трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміну режиму їхньої роботи;
- примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави;
- запровадження комендантської години (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень);
- перевірку документів у осіб, а в разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;
- заборону проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;
- встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ [3].

Отже, вказані заходи не можуть суттєво обмежувати основоположні права громадян і повинні бути проведені у відповідності із чинним законодавством.

Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які ні в якому разі не можуть обмежуватися, навіть в період дії воєнного стану.

Зокрема,

– не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

– громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство;

– не можуть бути порушеними невід’ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність;

– не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування;

– не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов’язки в шлюбі і сім’ї;

– неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження;

– не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади;

– не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім’ї або близьких родичів, коло яких визначено законом [1].

Крім того, Закон України № 389-VIII закріплює гарантію дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження [3].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню обов’язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі і можливе повне відшкодування його вартості власнику [4].

Гідність людини є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього принципу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану.

Імперативною нормою міжнародного права є абсолютна заборона катування, і «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства» — як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини. Своє закріплення вона знайшла в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях.

Застосування катувань і жорстоке поводження повністю усувають принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною заборонаю на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну.

Існування людини у правовому демократичному полі базується на забезпеченні і гарантуванні основоположних прав людини і громадянина, які не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану.

Розуміння соціальної справедливості змінюється залежно від різних викликів, а саме: історичних, соціально-політичних та економічних. Така «нестабільна ситуація» негативно впливає на становище кожної людини та суспільства в цілому.

Аналізуючи всю ситуацію та умови, які склалися, варто звернути увагу на досвід західноєвропейських країн у визначенні можливих шляхів подолання кризових явищ, зокрема шляхом максимального стимулювання виходу на ринок праці людей, залежних від державної соціальної допомоги. Увагу треба акцентувати на процесі законотворчості соціального змісту, пошвавлення якого саме у соціальному векторі дає підстави для оптимістичних прогнозів щодо утвердження України як правової держави. Пріоритетними цінностями такої держави є людина, захист її прав та свобод, а от конституційне положення про соціальну цінність людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканості та безпеки набуває неформального змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України (зі змінами від 01.01.2020 року);
2. Укази Президента України про введення та продовження воєнного стану.
3. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (із змінами від 12 травня 2022 року).
4. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (із змінами від 29 вересня 2022 року).